

Історія релігієзнавства

УДК 001:061.2:2 (477)

Людмила Филипович

ІСТОРІЯ

УКРАЇНСЬКОЇ АСОЦІАЦІЇ РЕЛІГІЄЗНАВЦІВ (УАР): ПОСТАННЯ ТА ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ

Liudmyla Fylypovych

HISTORY OF THE UKRAINIAN ASSOCIATION OF RESEARCHERS
OF RELIGION (UARR): EMERGENCE AND INSTITUTIONALIZATION

***Анотація.** Стаття присвячена історії УАР, її першим крокам – від зародження ідеї створення професійної спілки дослідників релігії до проведення установчої конференції та її рішенням. На основі архівних документів, які вдалося зібрати, та опитувань учасників тих подій відновлений процес постання та інституалізації товариства релігієзнавців України. З'ясовано, що завдяки ентузіазму представників академічної та вузівської науки, солідарності тих, хто вболівав за збереження традиції вивчення релігії, усвідомлення необхідності розгорнути неупереджене наукове спостереження за ходом релігійного відродження, з метою подолання посткомуністичних стереотипів у відношенні до релігії в 1993 році в Україні постала асоціація дослідників релігії. Автор докладно зупиняється на організаційних моментах створення УАР, виділяє роль певних наукових і освітніх, релігійних та культурних інституцій, ініціаторів даного процесу. Без широкої підтримки з боку зацікавлених людей та організації, без дружніх стосунків і допомоги УАР не постала б так швидко і результативно.*

Л. Филипович. Історія Української асоціації релігієзнавців...

В організаційну основу УАР були покладені принципи демократизму в управлінні, широкого представництва, творчого підходу, персональної та інституційної зацікавленості як в результатах, так і самого процесу дослідження релігійності та історії релігії в Україні.

Особлива роль в створенні УАР належить колективу Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України на чолі з професором А.Колодним, якого підтримали його колеги П.Яроцький, Б.Лобовик, П.Косуха, М.Бабій, який фактично підготував проект Статуту, всі установчі документи для державної реєстрації УАР як громадської організації. Без участі кафедри релігієзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка (В.Суярко, Ю.Калінін), кафедри культурології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова та її завідувача М.Заковича важко уявити, що ініціатива щодо об'єднання релігієзнавців так успішно поширилася б по всій Україні. На момент реєстрації УАР в Мінюсті України (1993) були створені обласні осередки у 13 містах. Гаряче підтримали ідею створення об'єднання релігієзнавців у Львові, Чернівцях, Тернополі, Одесі, Сумах, Ужгороді, Житомирі, Рівному, Луцьку, чим засвідчили всеукраїнський характер створеного товариства.

В статті подаються докази наукової, просвітницької, видавничої активності релігієзнавців України на початку 90-х років, коли закладалися підвалини наступних успішних років діяльності українських вчених. Перші кроки засвідчили про масштабність і амбітність планів щодо розвитку релігієзнавства в Україні. Його провідники поставилися до справи серйозно, системно, науково, визначивши основні напрямки діяльності УАР: організаційний, науково-видавничий, освітньо-просвітницький. Цим курсом і нині рухається УАР, залучаючи щороку все нових членів для релігієзнавчих досліджень, для поширення наукових знань про релігію і релігійні організації.

Мета статті – ознайомити широкий релігієзнавчий загал із першими роками постання та інституалізації релігієзнавства в незалежній Україні.

Завдання статті полягає в дослідженні процесу становлення УАР як громадської організації релігієзнавців-професіоналів, аналізі

основних напрямків роботи, здобутків і значення роботи організації у формуванні сьогоденного «обличчя» вітчизняного академічного релігієзнавства.

Наукова новизна – вперше вводяться архівні документи про початки створення і розгортання діяльності УАР, які підкріплені свідченнями учасників тих подій.

Ключові слова: *Українська асоціація релігієзнавців (УАР), релігієзнавство, інституалізація, статут, правління, Відділення релігієзнавства, Анатолій Колодний.*

Abstract. *The article is devoted to the history of UARR, its first steps – from the inception of the idea of creating a professional association of religious researchers to a constitutive conference and its decisions. On the basis of archival documents that we managed to collect, and surveys of participants of those events, the process of emergence and institutionalization of the society of religious scholars of Ukraine was restored. It was found that thanks to the enthusiasm of representatives of academic and university science, the solidarity of those who supported the tradition of studying religion, the awareness of the need to develop impartial scientific observation of the religious revival, in order to overcome post-communist stereotypes in relation to religion, in 1993 an association of researchers of religion appeared in Ukraine. The author dwells on the organizational aspects of the creation of UARR, highlights the role of certain scientific, educational, religious and cultural institutions which were the initiators of this process. UARR wouldn't have appeared so quickly and efficiently without the broad support from interested people and organizations as well as friendly relations and assistance.*

The organizational basis of UARR comprised the principles of democracy in management, wide representation, creativity, personal and institutional interest both in the results and in the process of research of religiosity and history of religion in Ukraine.

Special role in the creation of UARR belongs to the team of the Religious Studies Department of the Philosophy Institute of the National Academy of Sciences of Ukraine headed by Professor A. Kolodnyi who was supported by his colleagues P. Yarotskyi, B. Lobovyk, P. Kosukha and M.

Babiy. M. Babiy prepared a draft Charter and all the constitutive documents for the state registration of the UARR as a public organization. Without the participation of the Department of Religious Studies of Taras Shevchenko National University (V. Suyarko, Y. Kalinin), Department of Cultural Studies of Kyiv Pedagogical Institute and its head M. Zakovich, it is difficult to imagine that the initiative to unite scholars on religion would have so successfully spread throughout Ukraine. At the time of registration of UARR at the Ministry of Justice of Ukraine (1993), regional divisions were created in 13 cities. The idea of creating an association was ardently supported in Lviv, Chernivtsi, Ternopil, Odessa, Sumy, Uzgorod, Zhytomyr, Rivne, Lutsk, which showed the all-Ukrainian character of the new organization.

The article presents evidences of scientific, educational, publishing activity of Ukrainian scholars in the early 1990s, when the foundations were laid for subsequent successful years of activity of Ukrainian scientists. The first steps witnessed the scale and ambitiousness of plans for the development of religious studies in Ukraine. Its conductors took the matter seriously, systematically and scientifically and defined the main directions of UARR: organizational, scientific publications and educational activities. UARR still moves in these directions annually attracting new members to religious research and dissemination of scientific knowledge about religion and religious organizations.

The purpose of the article is to familiarize the wider community of study of religion with the first years of the emergence and institutionalization of religious studies in independent Ukraine.

Scientific novelty is that for the first time archival documents on the beginnings of creation and development of activities of UARR are introduced which are supported by testimonies of those people who participated in those events.

Keywords: *Ukrainian Association of Religious Studies (UARS), religious studies, institutionalization, charter, administration, Department of Religious Studies, Anatolii Kolodnyj.*

Вступ. *Українська асоціація релігієзнавців (УАР) - це громадська організація, одне з перших професійних об'єд-*

нань науковців в незалежній Україні, яке постало в 1993 році. В 2018 році УАР відзначила свій чвертьвіковий ювілей, підтвердивши свою вітальність багаторічною затребуваністю українським суспільством в об'єктивних знаннях про релігію, про релігійні відносини та інституції. Асоціація znana в Україні та за кордоном як ініціатор міжконфесійного діалогу, як промотор формування партнерських державно-церковних стосунків, як медіатор суспільних толерантних відносин. УАР є автономною структурою, яка має творчі зв'язки з колегами в Україні та інших країн, в т.ч. і з колишніх республік СРСР, на основі рівності, партнерства, солідарності. Тому вкрай важливо поділитися успішним досвідом постановня таких громадянських ініціатив, як УАР, зберегти джерела (архівні матеріали, свідчення учасників подій) і на їх основі відтворити процес формування громадянського суспільства в Україні, розповісти про творчу ініціативу вчених, які були зацікавленні в певному ґрунті академічної науки про релігію, в просуванні українських інтерпретацій її історії, в розвитку філософсько-богословського осмислення релігійних явищ.

Частково про виникнення УАР згадували її засновники в своїх спогадах, деяких статтях, зміст яких залежав від міри включення кожного з них в процес формування концепції та інституалізації релігієзнавства в Україні [Kolodny 2003; Kolodny 2004; Fylyrovych 2015; Колодний 2004; Релігієзнавство 2013; Українській асоціації 2013 та ін.]. Настав час дати більш широку історичну картину виникнення і розвитку релігієзнавства в Україні, подивитися на перші кроки УАР неупереджено, десь навіть критично, використовуючи внутрішні архівні документи, враження активних учасників тих подій.

Виклад матеріалу. Зараз важко вже і згадати, коли точно, де та у кого народилася ідея створити Українську асоціацію релігієзнавців. Але більшість сходиться на тому, що чи не вперше ця пропозиція прозвучала з вуст Анатолія Миколайовича Колодного. Він чи хтось інший, але ясно, що думка про товариство дослідників релігії могла з'явитися тільки в середовищі релігієзнавців, бо ж кому, крім них, необхідна була професійна спільнота, яка давала можливість фахово мислити, писати і говорити про релігію.

Сама ідея ніби висіла у повітрі. Ще в радянські часи мріялося про якесь об'єднання (професійну спілку) тих, з ким пов'язаний спільними інтересами в межах однієї науки і подібної сфери діяльності. Але створити в той час якусь громадську організацію, навіть санкціоновану згодою партійних і радянських органів, але не з їх ініціативи – було майже неможливо. Неформально якесь братство тих, хто викладав і досліджував релігію в університетах, наукових інституціях існувало. Всі знали один одного, бо гуртувалися навколо опорної кафедри наукового атеїзму професора В.К.Танчера в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Суярківського збірника «Питання релігії і атеїзму», журналу «Людина і світ». Крім такого академічно-вузівського середовища, яке склало ядро майбутньої асоціації релігієзнавців, існували ще й інші колективи, зокрема Будинок атеїзму (Київ) чи Музей релігій і атеїзму (Львів), Київський філіал Інституту наукового атеїзму при ЦК КПРС - досить специфічний підрозділ Академії суспільних наук, серед яких було немало тих, хто увіллється пізніше до УАР.

Ідея утворення УАР почала оформлюватися в якийсь конкретний план десь на початку 90-х років із заснуванням Відділення релігієзнавства в системі НАН України. Але співавторами цієї ідеї стали не тільки співробітники Відділення,

але й відомі філософи, освітяни, які дбали про розвиток релігієзнавства, про його самоідентифікацію як нового як для України напрямку гуманітарного знання. В силу старих зв'язків, бо всі були учнями або вчителями один одного, природно сформувалася ініціативна група, яка почала обговорювати перспективу створення такого професійного об'єднання.

Фактично півтора року, від липня 1991 (створення ВР ІФ НАНУ) до грудня 1992 велася інтенсивна підготовча робота. Був сформований оргкомітет по створенню УАР. Причому від самого початку вирішено було саме так назвати професійну організацію. В цей оргкомітет увійшли А.Колодний (ВР ІФ НАНУ), М.Закович (Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова), В.Суярко (Київський національний університет імені Тараса Шевченка), В.Гаюк (Львівський музей історії релігій і атеїзму), Є.Дулуман (Українська Сільськогосподарська Академія (до 1992 р.)), П.Косуха (ВР ІФ НАНУ), П.Яроцький (ВР ІФ НАНУ), М.Бабій (ВР ІФ НАНУ). Був відпрацьований алгоритм оформлення документів, які потрібно було зареєструвати в Мінюсті. Для цього створили робочу групу, яка попередньо отримала інформацію в Мінюсті, провела консультації із колегами в областях, написала та обговорила в своєму колі проект Статуту.

На кінець 1992 робоча група була готова представити проект Статуту широкому загалу, а тому активніше почала діяти в напрямку створення УАР. Вирішили зібрати розширене засідання оргкомітету. В архіві УАР зберігся текст запрошення на це засідання, де в лаконічній формі було сформульовано мету зібрання: «обговорити остаточний варіант Статуту УАР. Вирішити організаційні питання роботи Асоціації» [Архів УАР].

22 січня вже 1993 року таке засідання відбулося в Інституті філософії НАНУ. Згідно із збереженим протоколом, присутні розглянули проект Статуту (інформував М.Бабій), гаряче його обговорили і вирішили доручити робочій групі (А.Колодний, М.Бабій, В.Суярко) доопрацювати проект із врахуванням висловлених зауважень і пропозицій, підготувати його для «юридичної експертизи» на предмет відповідності діючому законодавству України. Було також прийняте рішення «розпочати роботу по створенню регіональних організацій релігієзнавців». Запланували розіслати відповідні листи в області України про намір створити УАР. Найважчу ділянку – підготувати необхідні документи для реєстрації в Мінюсті доручили М.Бабію. Тоді ж обрали головою оргкомітету проф. А.Колодного (замість О.Онищенка, який був надмірно звантажений і не виявляв ініціативи у створенні УАР), а в.о. відповідального секретаря затвердили М.Бабія.

І закипіла робота. За лютий-березень пройшли установчі збори в 13 областях. На 2 квітня 1993 року склався такий список регіональних осередків УАР з визначеними їх головами:

- 1) Волинська – Л.Кондратик
- 2) Житомирська – Ю.Кримус
- 3) Закарпатська – І.Мигович
- 4) Львівська – В.Гаюк, Ю.Боруцький
- 5) Миколаївська – С.Свистунов
- 6) Одеська – П.Лобазов, Е.Мартинюк
- 7) Севастопольська – А.Глушак
- 8) Сумська – І.Мозговий
- 9) Тернопільська – А.Гудима
- 10) Чернівецька – В.Докаш
- 11) Рівненська – П.Саух

12) Чернігівська - С.Мащенко

13) Київська - В.Суярко

Цього було достатньо (мали половину областей), щоб оформляти всеукраїнську громадську організацію.

Наявність обласних осередків, що підтверджували протоколи їх установчих зборів, поширений і обговорюваний проект Статуту надавав підстави для початку процесу скликання *Установчої конференції*. Вона відбулася **23 березня 1993** в Києві в Інституті філософії Академії наук України із запрошенням широкого кола учасників.

Установча конференція, на яку прибуло понад 50 учасників, прийняла Статут, обрала керівні органи: правління, президента, віце-президентів, відповідального секретаря. Люди, які увійшли у керівництво, мали високий науковий і соціальний авторитет. Новостворена організація заявила про себе як міжвідомчу, міжрегіональну, тобто всеукраїнську структуру, яка планувала працювати професійно, системно, науково, в різних напрямках.

Зберігся список перших членів Правління (28*), де були представлені навчальні (16), наукові (7), державні (2), музейні (1) установи, релігійні організації (2), Київ і області (Львів, Тернопіль, Чернівці, Житомир, Крим, Одеса, Ужгород, Суми, Полтава, Миколаїв, Рівне, Луцьк) [Архів УАР]. Тобто вже на початках в УАР було забезпечено широке

---

* Список членів Правління Української Асоціації релігієзнавців, обраних на установчій конференції УАР 23 березня 1993 року: Бабій, Бондаренко, Борисова (відсутня), Боруцький, Гаюк, Глушак, Гудима, Докаш, Дулуман, Духонченко (Мельник), Жукалюк, Закович, Зінченко, Калінін (Лубський), Колодний, Кондратик (Кралуок), Косуха (відсутній), Кримус (відсутній), Лобазов, Лобовик, Мащенко, Мигович (Палінчак), Мозговий, Новиченко, Рибачук, Рубанець (відсутній), Свистунов, Саух, Шудрик, Яроцький. Додатково присутні: Бучма, Вандишев, Єленський, Єсипенко, Литвиненко, Ступніков, Шуба.

представництво і по географічному, і по відомчому принципу.

Установча конференція прийняли план роботи на 1993 рік, який засвідчив серйозність намірів і масштабність діяльності УАР. Визначили три основних напрями: організаційний, науково-видавничий, освітньо-просвітницький.

Новостворену організацію треба було наповнити діяльнісним смислом, реальним життям. Вирішено було продовжити створення обласних осередків УАР, зміцнювати їхні первинні структури. Постало питання про заснування Громадської ради з проблем церковно-релігійного життя при Кабміні або Президентові України, яка потім трансформувалася у ВРЦіРО. З метою координації дослідницької роботи релігієзнавців було запропоновано утворити тематичні секції нестатутної Всеукраїнської інституції релігієзнавчих досліджень, яка б об'єднала всі установи в Україні, які займаються дослідженням релігії (інститути, відділи, кафедри тощо). Вже тоді була поставлена задача і вписано в план налагодження творчих зв'язків із міжнародними релігієзнавчими організаціями з питання вступу до Міжнародної асоціації релігієзнавців. Хоч такої і не існувало, потрібно було провести моніторинг, які саме професійні об'єднання існують в світі. І що дуже важливо – налагодити водночас ще й творчі зв'язки з богословськими релігієзнавцями різних конфесій України.

Але головним завданням УАР постала все ж дослідницька і видавнича робота. Була поставлена масштабна задача: написати 10-томну історію релігії в Україні, переписати старі російські і радянські підручники, монографії, які розглядали Україну як сателіта Росії, а її релігійне, як і загалом духовне, життя похідним, вторинним, маловартісним, залежним виключно від Росії. Запланували разом із Музеєм історії

релігій, враховуючи наявність у них друкарських можливостей, приступити до друку багатотомної історії релігії.

Для відновлення в свідомості українців вагомості власної історії почали видавати і закріпили намір продовжити серію «Духовні діячі України», через яку вирішили повернути Україні славетні імена князів, митрополитів, релігійних письменників та ін. Основою цього проекту стала спільна праця А.Колодного і Л.Филипович [Колодний 1992]. Означені там постаті релігійно-національного життя в майбутньому знайшли поглиблене висвітлення в наступних книгах Відділення і асоціації, першою серед яких стала брошура про Івана Огієнка [Колодний 1993; Колодний 1994; Колодний 1995; Релігія в духовному житті 1994 тощо].

УАР звернула увагу також на необхідність переосмислення історії і ролі двох конфесій в Україні – православ'я і греко-католицизму. На червень 1993 і жовтень 1993 років запланували два Круглих столи: один – по православ'ю, а другий – по греко-католицизму. Прийняли рішення: всі конференції мають завершуватися виданням збірників.

Враховуючи наближення славетного ювілею Петра Могили, запланували на січень 1994 наукову конференцію «Петро Могила – богослов, культуролог, церковний і освітній діяч» із підготовкою і виданням академічних розвідок про цього українського митрополита-реформатора. Що й було реалізовано в двох монографіях, які вийшли до 450-ліття з дня народження і 400-ліття з дня смерті великого митрополита [Феномен 1996; Петро Могила 1997].

Задумали підготувати і видати словник «Релігія в поняттях і термінах», який врешті завершився в 1996 унікальним проектом, який витримав декілька видань – першим і єдиним в Україні «Релігієзнавчим словником» [Релігієзнавчий словник 1996].

Засновники УАР замахнулись на проведення соціопитування з питань міжконфесійних відносин і особливостей сучасної релігійності українців. Продумали опитальник, його структуру, механізм проведення анкетування. Підготовча робота дала свої плоди: були проведені перші масштабні опитування релігійності українського суспільства післяатеїстичної доби в умовах державної і частково духовної незалежності. Аналіз отриманих результатів видрукували у збірнику матеріалів [Сучасна релігійна ситуація 1994], де зазначається, що «емпіричним джерелом вивчення сучасної релігії ситуації в Україні послужили матеріали соціологічних досліджень Відділення релігієзнавства ІФ НАН України» [Там само: 7], вдалося порівняти дані досліджень 1991 р. - коли опитано було 4625 осіб, 1993 - 1119 віруючих різних конфесій. Крім того, опитали 93 експерта з числа нардепів, представників органів влади, вищих церковних ієрархів і священнослужителів церков.

Враховуючи появу нових релігій, поставили завдання вивчити питання розвитку неорелігій в сучасній Україні, що і реалізували в 1994-1995 рр. разом із НаУКМА під проводом проректора академії професора В.І.Полтавця, провівши всеукраїнське анкетування членів нових релігій. Тоді опитали понад 700 членів неорелігій. Анкети, на підставі яких була написана розгорнута Аналітична записка для Кабінету міністрів України, що фінансував проект, і досі зберігаються в архівах ВР ІФ НАНУ. Авторами тієї міждисциплінарної записки були сам В. Полтавець, а також А. Колодний, Л.Филипович, С.Свистунов, О.Карагодіна. Ці матеріали поклали початок поглибленому вивченню феномену неорелігій, що завершилося виданням спеціального 8 тому в десятитомній «Історії релігій України» [Нові релігії 2010].

Особливим питанням постала необхідність свого друкованого органу УАР, яким в майбутньому з 1996 року став кварталник «Українське релігієзнавство», якого на 2019 р. вийшло вже 86 чисел [<https://uars.info/index.php/uars>].

Освітньо-просвітницька робота і плани, які туди записали, свідчать про глобальність і системність мислення отців-засновників УАР. На жаль, не все з того (скоріше із-за відсутності коштів) вдалося реалізувати. Але наміри були серйозні, які частково здійснилися в інших формах.

Так, планувалося створити Центр громадянської освіти релігійних діячів і служителів культури – зрозуміло в незалежницько-українському дусі, бо ж катастрофічно не вистачало українських духовних лідерів. Деякі церкви справилися з цим питанням самостійно. А деяким так і не вдалося виховати і підготувати релігійних лідерів, здатних вирішувати сучасні проблеми української дійсності. Але релігієзнавці вже тоді зрозуміли, хто буде вирішувати проблеми духовної незалежності українців – духовно незалежні священнослужителі.

І для священиків, і для релігієзнавців, взагалі гуманітаріїв, треба було написати новий підручник з релігієзнавства. Вирішили почати з вузівського підручника «Історія релігій в Україні», де б викладалася правдива українська історія і про греко-католиків, яких знищили в 1946 на так званому Львівському соборі, і про православних, самостійність та ідентичність яких була поглинута Московським патріархатом в 1686 році, і про протестантів, які з радянських часів носили тавро сектантів, і багато іншого. Підручник був написаний і виданий за редакторства А.Колодного і П.Яроцького, отримавши перше місце на всеукраїнському конкурсі навчальних посібників «Вища освіта ХХІ століття» у 1999 році.

Було вирішено утворити спільний авторський колектив з написання шкільного підручника «Історія релігій» та вузівського «Основи релігієзнавства». Частково цей пункт плану також був виконаний. В 90-х рр. з'явилося багато підручників - авторські чи із збірними колективами. Це сприяло співпраці релігієзнавців, зміцненню їх творчих та особистісних зв'язків, створенню узгодженого стандарту у поданні знань про релігію.

Як пункти плану записали порушити питання організації в Києві Музею історії релігії, утворення при товаристві «Просвіта» лекторської групи з релігієзнавства, розпочати роботу лекторіїв при кожному обласному осередку УАР.

Думаючи про релігієзнавство у вишах, вирішили не тільки підручниками підтримати цей процес, але й спільно із Міністерством освіти створити систему підготовки і перепідготовки кадрів з релігієзнавства.

Така потужна ініціатива із центра спонукала і обласні осередки згуртуватися. В ранніх архівах збереглися плани роботи Львівського, Чернівецького, Тернопільського осередків. Члени осередків планували конференції, монографії, статті. Одним словом, релігієзнавче середовище розгорнуло свою творчу діяльність!

1993 виявився дуже плідним роком в становленні УАР. Засідання оргкомітету, установча конференція, збори Правління, засідання Ради правління... і плани-плани, які свідчили про перспективність справи, про плідність мислення тих, хто бачив майбутнє УАР, хотів розширення її діяльності, не тільки в Україні, але й за межами.

Після установчої конференції в березні 1993 р., яка прийняла Статут УАР, обрала керівництво, намітила план розвитку, почалася конкретна реалізація намічених планів.

Зокрема, вже 6 липня, через 3 місяці, на засіданні ради правління заслухали: про підготовку 10-томника «Історія релігій в Україні», про проведення наукових конференцій, про звернення УАР до Міносвіти в зв'язку з ліквідацією курсу релігієзнавства у вузах України, про хід реєстрації УАР в Мінюсті. Проф. А.Колодний ознайомив всіх із структурою десяти томника, закликав поширити інформацію про це видання, яке планується як підписне, запропонував звернутися до релігійних організацій, до обласних осередків УАР, щоб зібрати тираж в 50 тис. примірників (!), затвердити автуру і редакційну колегію загальну і по кожному тому. Хіба можна було передбачити економічну кризу, яка наступила в Україні в 1994-1995 рр., коли прийшлося передивитися багато планів, виконання яких розтяглося не на роки, а на десятиліття. Але вдалося таки підготувати три томи 10-томника і видати їх в 1996. Робота над іншими томами тривала аж до 2013.

Складна ситуація з викладання релігієзнавства згуртувала викладачів і науковців, які вирішили після інформації віце-президента М.Заковича вийти на Міносвіти і таки вирішити питання про включення предмету в навчальні плани вузів.

Відповідальний секретар УАР М.Бабій приклав надзусилля і 27 липня 1993 р. Міністерство юстиції України зареєструвало Статут УАР, видавши їй свідоцтво за номером 483. Начальник управління об'єднань громадян Н.П. Лукашова підписала відповідний документ. Тому офіційним днем народження УАР вважається саме 27 липня 1993 року.

А вже 1 жовтня 1993 року було скликано розширене засідання Правління УАР, на якому були присутні 34 особи, з них 22 члени Правління. Роботу УАР та її керівних органів прагнули зробити якомога публічною. Всі рішення приймалися демократично, про що інформувався весь загал УАР.

Політика Правління була відкрита, максимально демократична, підтримувалася розумна ініціатива на місцях, прагнули не забюрократизуватися, але якісь папери таки потрібно було оформляти. Всі права в УАР та її Правління – прямо пропорційні обов'язкам і відповідальностям членів УАР.

14 жовтня члени УАР, які взяли участь в засіданні, були проінформовані про проведену роботу у 1993 р., про реєстрацію статуту і отримання свідоцтва, тобто фактичну легалізацію діяльності УАР. Керівні органи УАР не тільки завершили організаційні процеси щодо творення професійної спілки релігієзнавців в Україні. Рада Правління опікувалась збереженням курсу релігієзнавства в вузах України, направивши відповідні пропозиції в Міносвіти. І проблема була вирішена позитивно: курс був відновлений в навчальних планах, тобто збережені кадри з викладання релігієзнавства. Постає проблема підготовки і перепідготовки викладачів. Рада підготувала свої пропозиції для Міносвіти.

На 14 жовтня було створено 16 осередків УАР в областях. Досягнуті зрушення в справі друку 10-томника. Покращилася інформаційна робота УАР. Налагоджувалася робота з релігійними, державними, громадськими організаціями.

Хоча в процесі постановня і розширення діяльності УАР виникали проблеми, про що відкрито говорили учасники засідання. Наприклад, процес створення обласних осередків відбувався досить повільно, згуртування навколо обласних осередків йшло кволо. Фіксувався слабкий ріст членів УАР на місцях.

Не вдалося в перші роки встановити контактів із міжнародним співтовариством. Не відбулося координації роботи кафедр, де викладалося релігієзнавство, щодо типової програми з релігієзнавства, нормативного підручника. На місцях

люди викладали релігієзнавство за старими лекалами, ще радянського атеїстичного взірця.

Правління постійно цікавилось ситуацією на місцях. Виступи від Одеської, Львівської, Тернопільської і Київської осередків УАР були інформативними, але й проблемними, оскільки інформували про складнощі на місцях. Всю організаційну роботу і центральні, і обласні органи проводили безкоштовно, на волонтерських засадах, без підтримки адміністрації вузів чи місцевої влади, на голому ентузіазмі викладачів. Про підтримку з боку релігійних організацій тоді навіть не думалося! Підйом і готовність просувати релігієзнавство на місцях була, але відсутність місцевих кадрів, їх слабкий зв'язок із центральними органами в Києві не давав можливості розвернути діяльність в повну силу. Виходячи із регіональної специфіки релігійної ситуації, пропонувалося створити регіональні об'єднання УАР, зокрема Південний регіональний центр, який би об'єднав Одесу, Крим, Херсон, Миколаїв, Кіровоград.

При обговоренні питань розвитку релігієзнавства в Україні піднімалася проблема координації наукових досліджень, узгодження тем дисертаційних робіт. Вирішили створити своєрідну Координаційну раду, яка так і не була затверджена Міністерством освіти чи Президією НАН України, хоча подання на затвердження її Положення і складу неодноразово відсилялася у відповідні органи. Така рада діє напівофіційно при Відділенні релігієзнавства ІФ НАНУ й нині. Вона допомогла багатьом пошукачам визначитися із темою свого наукового дослідження, дозволила отримувати постійні консультації у членів Ради. Раду й досі очолює проф. П.Яроцький.

Серед актуальних завдань УАР постало багато інших питань, зокрема створення періодичного органу, фінансо-

вого забезпечення роботи УАР, для якої єдиним на той час джерелом (про гранти ніхто навіть і не чув) були членські внески.

Організаційні складнощі відчували у Вінниці, Полтаві, Кіровограді, Дніпропетровську, Черкасах, Хмельницькому, Івано-Франківську, Херсоні, Донецьку, де не реєструвалися осередки в місцевих органах влади, бо не знали те, як це робиться.

Завдяки такому інформаційному штурму, активному включеному обговоренні зацікавлених людей у збереженні релігієзнавства як науки і навчальної дисципліни, узагальненню власних думок і внесених пропозицій вирішили:

- 1) до 1 січня 1994 р. створити і зареєструвати обласні осередки;
- 2) підготувати інформаційні листи щодо реєстрації осередків в місцевих органах влади;
- 3) доручити А.Колодному, М.Заковичу, Ю.Калініну підготувати і направити в Міносвіти пропозиції щодо змісту і методики викладання курсу «Релігієзнавство» у вузах і «Історія релігій в Україні» в середніх школах, а також щодо системи підготовки і перепідготовки педагогів-релігієзнавців;
- 4) доручити Раді Правління УАР:
  - вивчити питання організації періодичного видання УАР. Створення позазаконної інститутції релігієзнавчих досліджень і координація цієї роботи;
  - скоординувати роботу обласних осередків щодо тематики і часу проведення наукових конференцій на 1994-1995;
  - організувати видання матеріалів наукових конференцій, проведених під егідою УАР;

- підготувати лист в органи влади про заходи щодо унеможливлення втягування релігійних організацій в політичну боротьбу окремими політичними силами;
- встановити вступний і річний внесок для члена УАР у розмірі 3% від середньомісячної заробітної плати – 1200 крб. (1993!) [Архів УАР].

Висновок: Наявність такого професійного об'єднання, як Українська асоціація релігієзнавців, свідчить про зрілість наукового середовища, яке усвідомлює необхідність інституалізації у формі громадської спільноти. Подальші роки діяльності УАР були насичені різноманітними подіями, цікавими ініціативами, дивовижними науковими і комунікаційними відкриттями, які стали можливими в результаті наукової, просвітницької, видавничої активності релігієзнавців України на початку 90-х років, коли закладалися підвалини наступних успішних років діяльності українських вчених. Нині УАР – всесвітньо знане об'єднання українських дослідників релігії, організатор наукових заходів, модератор у сфері міжконфесійного та міжрелігійного діалогу, член низки міжнародних організацій з питань дослідження релігії.

Список використаних джерел

Архів УАР. Історія. 1993-1995 рр. Установчі документи.

Fylypovych, L., Babinov, Y. (2015). History of Scientific Study of Religion and current state of Religious Studies in Ukraine. In Tomáš Bubík, Henryk Hoffmann (Eds.), *Studying Religions with the Iron Curtain Closed and Open. The Academic Study of Religion in Eastern Europe* (pp. 239-275). Leiden: Brill Publishing House.

Колодний, А., Филипович, Л. (1992). *Релігія і Україна (Українські мислителі доби національної неволи про етнотворчу і етноінтегративну функцію релігії*. Депонований рукопис в УкрІНТЕІ 07.07.1992 за N 1024-Ук 92.

Л. Филипович. Історія Української асоціації релігієзнавців...

Колодний, А., Кирюшко, М., Филипович, Л. (1993). *Митрополит Іларіон (Огієнко)*. Львів: Логос.

Колодний, А., Филипович, Л. (1995). *Релігійна духовність українця: вияви, постаті, стан*. Київ: Наукова думка.

Kolodnyi, A., Fylypovych, L. (2003). Religious Studies in Post-Soviet Ukraine. In I. Borowik (Ed.), *Religions, Churches and the Scientific Studies of Religion: Poland and Ukraine* (pp.147-160). Krakow: Nomos.

Kolodnyi, A., Fylypovych, L. (2004). Theology and Religious Studies in the Post-Communist Ukraine: History, Modern Status, Perspectives *NUMEN*, 5, 178-193.

Колодний, А., Филипович, Л. (2004). Религиоведение и теология в современной Украине *Религиоведение*, 2, 152-159.

Нові релігії України. – Т.8 // Історія релігій в Україні: у 10-ти т. (2010). За ред. проф. А.Колодного. Київ: УАР.

Петро Могила: богослов, церковний і культурний діяч (1997). Київ: УАР.

Релігієзнавство України (2013). В 2-х книгах. Книга перша: *Релігієзнавча думка України другого тисячоліття*. Кол. монографія. За наук.ред. докт.філос.н. В.Климова та А.Колодного. К.: УАР.

Релігієзнавчий словник (1996). Київ: Четверта хвиля.

Релігія в духовному житті українського народу (1994). Київ: Наукова думка.

Сучасна релігійна ситуація в Україні: стан, тенденції, прогнози (1994). Київ: УАР. Частина I. 175 с.; Частина II. 163 с.

Українській асоціації релігієзнавців двадцять років (2013). *Збірник праць та інформативок*. За ред. проф. А.Колодного. К.: УАР.

Феномен Петра Могили. Біографія. Діяльність. Позиція (1996). Київ: "Дніпро".

References

Archive UARR History. 1993-1995 Constituent documents.

Fylypovych, L., Babinov, Y. (2015). History of Scientific Study of Religion and current state of Religious Studies in Ukraine. In Tomáš Bubík, Henryk Hoffmann (Eds.), *Studying Religions with the Iron Curtain Closed and Open. The Academic Study of Religion in Eastern Europe* (pp. 239-275). Leiden: Brill Publishing House.

Kolodnyi, A., Fylypovych, L. (1992). *Religion and Ukraine (Ukrainian thinkers of the era of national bondage about ethno-creation and ethno-integrative function of religion)*. The manuscript deposited in UkrINTEI 07.07.1992 under No. 1024-uk 92

Kolodnyi, A., Kyriushko, M., Fylypovych, L. (1993). *Metropolitan Illarion (Ogienko)*. Lviv: Logos

Kolodnyi, A., Fylypovych, L. (1995). *Religious spirituality of Ukrainian: expressions, figures, state*. Kyiv: Naukova dumka.

Kolodnyi, A., Fylypovych, L. (2003). *Religious Studies in Post-Soviet Ukraine*. In I. Borowik (Ed.), *Religions, Churches and the Scientific Studies of Religion: Poland and Ukraine* (pp.147-160). Krakow: Nomos.

Kolodnyi, A., Fylypovych, L. (2004). *Theology and Religious Studies in the Post-Communist Ukraine: History, Modern Status, Perspectives* NUMEN, 5, 178-193.

Kolodnyi, A., Fylypovych, L. (2004). *Religious Studies and Theology in Contemporary Ukraine*. *Religious Studies*, 2, 152-159.

New religions of Ukraine. Vol. 8 (2010) // History of Religions in Ukraine: in 10 vol. Ed. prof. A. Kolodnyi. Kyiv: UARR.

Petro Mohyla: Theologian, Church and Cultural Activist (1997). Kyiv: UARR.

Religious Studies of Ukraine (2013). In 2 books. Book first: *Religious thought of Ukraine of the second millennium*. Monograph. Ed. by PhDs V. Klimov and A. Kolodnyi. K.: UARR.

Religious Studies Dictionary (1996). Kyiv: Fourth wave.

Religion in the spiritual life of the Ukrainian people (1994). Kyiv: Naukova dumka.

Contemporary Religious Situation in Ukraine: State, Trends, Prognoses (1994). Kyiv: UARR. Part I. 175 p. ; Part II 163 p.

The Ukrainian Association of Religious Studies is twenty years old (2013). Collection of works and information. Ed. prof. A. Kolodnyi. Kyiv: UAR.

Phenomenon of Petro Mohyla. Biography. Activity. Position (1996). Kyiv: "Dnipro".